

بررسی تاثیر دو زبانگی بر کسب هویت اجتماعی

فاطمه گلابی، فثانه حاجیلو، مرضیه ساعی

استادیار جامعه شناسی دانشگاه تبریز

f.golabi@gmail.com

پژوهشگر موسسه تحقیقات اجتماعی دانشگاه تبریز

fhajiloo@ymail.com

دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهشگری اجتماعی دانشگاه تبریز

marz.saei@gmail.com

چکیده:

زبان و هویت دو جزء جدایی ناپذیر در تشکیل زیر ساخت های جوامع بشری هستند. هویت ملی و قومی از مهم ترین اشکال هویت جمعی محسوب می شوند. هدف از این پژوهش، بررسی تاثیر زبان بر احساس هویت در بین دانشجویان است. دانشگاه تبریز به لحاظ جذب دانشجویان غیر بومی فراوان از قومیت های مختلف در هر سال تحصیلی، بستری مناسب برای بررسی این موضوع است. روش پژوهش حاضر، پیمایشی، ابزار جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه و واحد تحلیل فرد می باشد. جامعه آماری تحقیق شامل تمامی دانشجویان دختر و پسر شاغل به تحصیل در یک سال تحصیلی و حجم نمونه ۳۷۶ نفر از دانشجویان رشته های مختلف تحصیلی است که با استفاده از نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای انتخاب شده اند. یافته های تحقیق نشان می دهد بین میانگین های کسب انواع هویت و دوزبانگی تفاوت معنادار وجود دارد. دو زبانگی در توجه به کسب هویت ملی تاثیر مثبتی دارد. همچنین، براساس یافته های تحقیق میزان تحصیلات بر کسب انواع هویت تاثیرگذار است، هرچه فرد به لحاظ تحصیلی ارتقا می یابد از میزان هویت هایی که جنبه جمعی دارد کاسته می شود.

واژه های کلیدی: دوزبانگی، هویت قومی، هویت ملی، زبان مادری، هویت اجتماعی

بیان مسئله و اهمیت آن

شرایط منحصر به فرد ایران به لحاظ شرایط طبیعی و جغرافیایی، زمینه‌هایی ساختاری تنوع قومی- فرهنگی باعث شده که مسأله هویت، و در متن آن هویت قومی، شکل‌گیری گروه‌های قومی و تفاوت‌های قومی و در کنار آن هویت ملی به یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی در ایران تبدیل شود. به ویژه این امر با توجه به فرآیند جهانی شدن و تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به ویژه در کشورهای همسایه و تلاش دشمنان کشور و مخالفان نظام ایران که همواره سعی در برجسته نشان دادن تعارض و تضاد قومی در ایران داشته و دارند اهمیت فراوان دارد. فرآیند جهانی شدن در جهان معاصر، با وجود این که زمینه تشدید روند تحولات و تعاملات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را برای گسترش یکپارچگی فرهنگی فراهم کرده است و به گسترش دامنه و عمق این تعاملات در تمامی سطوح محلی، ملی و بین‌المللی افزوده است، از سوی دیگر، همین فرآیند در بسیاری از مناطق جهان در ظهور انواع اختلاف‌های قومی، با تأکید بر بنیادی‌ترین هویت‌های گروهی و وفاداری‌های قومی نقش موثری داشته است (سیدامامی، ۱۳۷۷: ۷).

از این رو «یکی از مهم‌ترین جهات و ابعاد مسئله هویت بررسی احساس تضاد و تعارض بین هویت ملی و هویت قومی در میان اقوام ایرانی است» (حاجیان، ۱۳۸۸: ۱۴۵).

همگام با مسئله قومیت، همواره عوامل تاریخی، سیاسی و اجتماعی وجود دارد که مجموعه‌ای از اقوام را به عنوان یک ملت در کنار هم متشکل می‌سازد.

هویت ملی در اثر مجموعه‌ای از عناصر که زندگی روزمره، تاریخی، اجتماعی و سیاسی مردم را تشکیل می‌دهد شکل می‌گیرد. «هویت ملی، تاریخ و گذشته مردمی است که برای بقای سرزمین و حفظ آداب و رسوم خود تلاش کرده‌اند. مجموعه‌ای از میراث‌های فرهنگی و مشترکی است که ما را با هم پیوند می‌دهد» (گودرزی، ۱۳۸۴: ۸؛ احمدی، ۱۳۸۲: ۷).

بخش انکارپذیری از متن فرهنگی ملت‌ها و قومیت‌ها، زبان آنان است. زبان بومی و مادری افراد یکی از عوامل زمینه‌ای است که فرد به واسطه تمایز آن با اقوام دیگر و تشابه آن با هم‌زبانان خود، در راه تشخیص و تفکیک هویت قومی خود قدم بر می‌دارد. هویت فرد، چه در سطح قومی و چه در سطح ملی، تا حدودی بستگی به زبانی دارد که او فرا می‌گیرد. در حقیقت زبان یکی از مؤلفه‌های هویت افراد است که حیطة و شبکه ارتباطی او را در جامعه رقم می‌زند و در فرایند شکل‌گیری هویت، تعیین‌کننده جمعی است که فرد به آن احساس تعلق می‌کند. با این توصیف، زبان بومی یا قومی نیز به لحاظ اهمیت آن در نظام روابط اجتماعی و جامعه بزرگتری که فرد متعلق به آن است، حائز اهمیت خاصی است. صاحب‌نظران بر تاثیرپذیری هویت از زبان و پذیرفتن زبان به عنوان یکی از مولفه‌های سازنده هویت قومی و ملی تأکید می‌کنند. بر این اساس، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این سوال اصلی است که دو زبانگی چه تاثیری در کسب هویت به ویژه هویت‌های اجتماعی در بین اقوام مختلف دارد؟

برای هر فرد خاص یا برای کنشگر جمعی ممکن

دانشگاه‌ها می‌باشند که سالانه با پذیرش تعداد زیادی دانشجوی غیربومی در مقاطع مختلف تحصیلی در مرکز فرایند تمایز و تشابه هویتی قرار دارند. دانشگاه تبریز از جمله دانشگاه‌هایی است که در هر سال تحصیلی تعداد زیادی از دانشجویان غیر بومی از بین اقوام مختلف، در مقاطع مختلف تحصیل را جذب می‌کند و بستری مناسب برای بررسی این موضوع است. بنابراین، برای جامعه آماری پژوهش حاضر دانشجویان این دانشگاه در نظر گرفته شده‌اند.

اهداف تحقیق

در راستای یافتن پاسخ سوال یاد شده، اهداف زیر نیز تعقیب می‌شود:

۱- بررسی تاثیر زبان در ایجاد هویت‌های قومی و ملی در بین دانشجویان دانشگاه تبریز

۲- بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های هویتی در بین دانشجویان دانشگاه تبریز به لحاظ دو زبانه و تک زبانه بودن

۳- بررسی میزان احساس هویت قومی و ملی دانشجویان و نگرش آن‌ها نسبت به این فرایند با در نظر گرفتن متغیرهای زمینه‌ای

مبانی نظری تحقیق

هویت یکی از مفاهیمی است که انسان در سراسر زندگی اجتماعی‌اش با آن درگیر است. «زندگی اجتماعی انسان بدون وجود راهی برای دانستن اینکه «دیگران» کیستند و بدون دانستن «ما» کیستیم، غیرقابل

است که چندین هویت وجود داشته باشد، اما این تعدد متمایز از آن چیزی است که جامعه‌شناسان به طور سنتی نقش و مجموعه نقش‌ها نامیده‌اند. نقش‌ها بر اساس هنجارهایی تعریف می‌شوند که ساخته دست نهادها و سازمان‌های جامعه هستند. وزن نسبی هر یک از آن‌ها در اثرگذاری بر رفتار مردم بستگی به توافقات و آرایش‌های موجود بین افراد و این نهادها دارد. هویت منبع معنا برای خودکنشگران است و به دست خود آن‌ها از رهگذر فرایند فردیت بخشیدن، ساخته می‌شود اما ممکن است که هویت از نهادهای مسلط جامعه تاثیر پذیرد. از این رو مقولاتی مانند جنسیت و تحصیلات که تحت تاثیر جامعه پذیری افراد هستند و در فرایند فردیت بخشی ساخته می‌شوند نیز می‌توانند عوامل زمینه‌ای اثر گذار در در رابطه با هویت قرار گیرند.

بسیاری از روانشناسان شکل‌گیری هویت را مرحله بحرانی دوره‌ی جوانی می‌دانند، زیرا در این دوره جوانان بلوغ شناختی و اجتماعی‌شان را در معرض نمایش قرار می‌دهند، توان و ظرفیت بررسی و ارزیابی انتزاعی مفاهیمی همچون ملیت، نژاد و قومیت را دارند (Umaña, 2008:18). همچنین یکی از ویژگی‌های دوره‌ی جوانی برجستگی هویت قومی در این دوره است (French, 2006:7). بنابراین، شناخت نگرش‌ها و الگوهای رفتاری دانشجویان در مسئله هویت، در شناخت تغییرات هویتی جامعه نقش به‌سزایی دارد.

یکی از مهم‌ترین مراکزی که تنوع قومی و فرهنگی موجود در جوامع چند قومی در آن مکان نمایان است،

تصور است» (جنکینز^۱، ۱۳۸۱: ۸).

(2007:271).

جامعه‌شناسان هویت را عبارت از احساسی می‌دانند که فرد با تکیه بر اشتراک‌ها یا تفاوت‌هایی که با گروه‌های دیگر دارد، در جامعه به آن دست می‌یابد و سپس، به درک احساس هویت مستقل می‌رسد (لک، ۱۳۸۴:۱۱۳). هویت را در مرتبه نخست به دو سطح فردی و جمعی تقسیم می‌کنند. در طول زمان علاوه بر هویت‌های فردی، انسان‌ها خود را با هویت‌های اجتماعی مانند هویت خانوادگی و خویشاوندی، سرزمینی یا نژادی، هویت قومی و یا ملی تعریف کرده‌اند. هویت اجتماعی هویتی است که فرد در فرآیند اجتماعی شدن و ارتباط با گروه‌ها یا واحدهای اجتماعی موجود در جامعه کسب می‌کند (عبداللهی، ۱۳۷۴: ۱۴۲). هویت جمعی، هویتی است که یک جمع را از دیگر جمع‌ها جدا می‌سازد. به عبارت دیگر مجموعه مشخصه‌هایی است که یک گروه را از دیگر گروه‌ها متمایز می‌کند. هویت ملی و قومی از مهم‌ترین شکل‌های هویت اجتماعی محسوب می‌شوند.

هویت قومی به مجموعه مشخصات و ویژگی‌های اطلاق می‌شود که یک قوم را از دیگر اقوام متمایز می‌کند و بین اعضا یک احساس تعلق به یکدیگر ایجاد کرده و آن‌ها را منسجم می‌کند، البته هویت قومی در سطحی پایین‌تر از هویت ملی قرار دارد (احمدلو، ۱۳۸۱: ۱۲۳).

به‌طور کلی می‌توان گفت هویت قومی، نوعی شناخت از خود و تمایز با دیگران است و به احساس وفاداری و افتخار به نمادهای قومی هم‌چون زبان، مذهب، آداب، مناسک و مفاخر فرهنگی اطلاق می‌شود (اکوانی، ۱۳۸۷: ۱۰۱).

ورشاور^۲ معتقد است زبان همواره نقش مهمی در ایجاد و بیان هویت داشته است. در عصر حاضر با افول برخی نشانه‌های هویت همچون نژاد، نقش زبان مهم‌تر شده است. (Warschauer 2007)

زبان به عنوان مکانیزم ارتباط انسان‌ها، چارچوبی است که معنا و مفاهیم در قالب آن شکل گرفته و انتقال می‌یابد. هر چه ذخایر مفهومی و عرصه معنایی یک زبان گسترده‌تر باشد تفکر و اندیشه در قالب آن زبان وسیع‌تر بوده و به تبع آن فرهنگ و تمدنی که در بطن آن زبان شکل می‌گیرد، پیشرفته‌تر و کامل‌تر خواهد بود.

علاوه بر نقش اصلی زبان که برقراری ارتباط است، شوهامی نقش مهم دیگر آن یعنی ایجاد هویت را یاد آوری می‌کند (Shohamy, 2007). در این تعریف، افراد و

هویت قومی، پدیده‌ای پویا، چندبعدی و همیشه در حال تحول است که تعاریف مختلفی در مورد آن وجود دارد. تاجفل هویت قومی را بخشی از مفاهیم ذهنی فرد می‌داند که از آگاهی اش نسبت به عضویتش در یک گروه قومی، با ارزش‌ها و احساسات مربوط به آن ناشی می‌شود. هلمز نیز آن را احساس تعلق فرد به یک گروه قومی که میراث فرهنگی، ارزش‌ها و منش‌های خاص خود را دارد، می‌داند (Phinney,)

(۲۰۰۶).

زبان قومیت‌ها حامل هویت‌های قومی و زبان ملی حاوی هویت ملی است، بنابراین، آموختن هر زبان می‌تواند حامل ظرفیت منجر به درک ارزش‌های مربوط به آن باشد. هویت‌های متعدد قومی سبب انعطاف‌پذیری یک جامعه می‌شود. در عین حال زبان ملی به پاسداری از هویت ملی و وحدت فرهنگی و زبانی در یک جامعه کمک می‌کند. هویت از طریق روابط اجتماعی و در نتیجه زبان ساخته می‌شود. بنابراین، زبان ساختار هویت را تحت تاثیر قرار می‌دهد. با آموختن هر زبان، ساخت هویتی فرد نیز دچار تغییر شده و شکلی دیگر می‌گیرد.

اطلاعاتی که فرد برای ایفای نقش‌های اساسی کسب می‌کند رابطه نزدیکی با هویت و خلق هویت دارد (Anderson, 2009: 6). به این دلیل افراد از زبانی به زبان دیگر با توجه به کسب هویت‌های متفاوت در ایفای نقش‌های خود با هم تفاوت دارند. زبان‌شناسان اجتماعی معتقدند که افراد زبان خود را به شکل خود آگاه و یاناخودآگاه به عنوان یک ابزار برای ایجاد تغییر یا ادراک جهان پیرامون خود به کار می‌گیرند (همان: ۷). این امر بر پیچیدگی و پایان‌ناپذیر بودن هویت صحنه می‌گذارد.

ترن برو^۴ مدعی است که یکی از اساسی‌ترین راه‌های ایجاد هویت ما و شکل دهی به نگرش‌های افراد دیگر در مورد آنچه هستیم از طریق کاربرد زبان

جماعت‌ها در روابط اجتماعی‌شان از افراد و جماعت‌های دیگر به واسطه زبان مشترک متمایز می‌شوند. این ارتباط اجتماعی از طریق انتقال مفهوم به واسطه نمادهای مشترک انجام می‌شود. بنابراین زبان، عامل شناخت افراد از یکدیگر و رسیدن به تفاوت‌ها و تشابه‌هاست.

پینکر^۱ زبان را به عنوان "تجارب انسانی تجسم یافته که زندگی انسانی بدون آن غیر ممکن است" توصیف می‌نماید. از طریق زبان در جریان کنش متقابل اجتماعی با یکدیگر قرار می‌گیریم، احتمالاً بزرگترین گروه اجتماعی که شخص به آن تعلق دارد، اجتماع زبانی‌اش است (Pinker, 1994: 17). در توصیف زبان‌شناسی اجتماعی از اجتماع زبانی، پرایس^۲ چنین مطرح می‌کند که احساس هویت فرهنگی که افراد هم‌زبان در آن مشترک هستند و در مقابل، با افراد زبان‌های دیگر احساس نزدیکی نمی‌کنند، مطرح می‌شود (Price, 2010: 11).

پیل گاون^۳ زبان را به عنوان نوعی «محمل فرهنگی» توصیف می‌کند و معتقد است که زبان به عنوان یک محمل، بر تفاوت‌های فرهنگی یا تفاوت‌های هویتی صحنه می‌گذارد. گاون، بر روابط بین زبان و هویت تاکید می‌کند. هر زبانی حامل ایدئولوژی خاص و نشانه تعلق به یک گروه خاص است و بر جایگاه زبانی خاص در یک جامعه دلالت می‌کند (شوهامی،

1- pinker

2- price

3-Phil Gawne

4- Thornbrow

هویت‌اند و پاسداری از هویت ملی لزوماً به وحدت فرهنگی و زبانی نیاز دارد.

پدیده مهمی که در بررسی زبان بیشتر با آن مواجه می‌شویم پدیده دو زبانی است؛ دو زبانی (یا چند زبانی) به معنای وضعیتی است که یک فرد به حکم اجبار یا دلخواهانه و اختیاری زبان یا زبان‌های دیگری به جز زبان مادری را یاد گرفته و به کار می‌گیرد. دو زبانی (یا چند زبانی) در حالت اختیاری نه یک تهدید بلکه فرصت به شمار می‌رود. تفاوت میان دو زبانه‌ها و تک زبانه‌ها در اینست که دو زبانه‌ها به منابع وسیع‌تری برای ایجاد ارتباط دسترسی دارند. دو زبانه‌ها از دو نظام ارتباطی برخوردارند و حال آنکه تک‌زبانه‌ها از منبع ارتباطی یک زبان استفاده می‌کنند. در جهان مدرن دوزبانی یا چندزبانی به یک ضرورت در زندگی بشر تبدیل شده است زیرا علاوه بر ایجاد فهم و درک متقابل فرهنگ‌ها و دست‌یافتن به یک اجماع جهانی، خود به نیرویی در جهت به رسمیت شناختن تنوعات زبانی، فرهنگی، تقسیم و توزیع بهتر و عادلانه‌تر قدرت و ثروت تبدیل شده است. از طریق زبان در جریان کنش متقابل اجتماعی با یکدیگر قرار می‌گیریم، از طریق زبان است که ما دارای فرهنگ و از این طریق کاملاً انسان می‌شویم (بتیس و بلاگ، ۱۳۷۴).

پیشینه تجربی تحقیق

مطالعات و پژوهش‌های متعددی در این حوزه هم توسط محققان خارجی و هم داخلی انجام شده است. جمع‌بندی کارهایی که در سال‌های اخیر در زمینه هویت ملی و قومی انجام شده، در جدول ۱ ارائه شده

است. در هر زمان، شخص می‌تواند از طریق زبان ارتباط قرار کند، عضویت در یک یا چند گروه هویتی مشخص می‌شود (Thornbrow, 2004: 158).

شخص نمی‌تواند بدون افشای حداقل بخشی از اطلاعات درباره هویت خود، از طریق زبان ارتباط برقرار کند. بنابراین، زبان ابزاری است برای تجسم بیرونی هویت (Price, 2010:8). اما بر اساس هویت، زبان به دو بخش تقسیم می‌شود: زبان ملی و زبان قومی. در تاثیر زبان بر هویت ملت‌ها می‌توان به برخی نمادهای ملی مانند پرچم، سرود ملی، زبان رسمی و سایر اشاره کرد. هویت ملی به عنوان روح ملی هر ملت باعث پدید آمدن وحدت و انسجام در آن جامعه می‌شود (Dikshit, 1995: 147).

هویت ملی عالی‌ترین و برترین سطح هویت بشری است که در قرن بیستم و بعد از پدید آمدن نظام بین‌المللی شکل گرفت. هویت ملی، نوعی احساس تعلق فرد به یک سرزمین، دولت، ملت یا کشوری خاص و فاقد تنوع و گونه‌های خاص است، افراد فقط یک هویت ملی دارند (احمدی، ۱۳۸۲: ۹). هویت ملی و زبان ملی بر یکدیگر اثر می‌گذارند. از یک سو هویت ملی بیشتر بر اساس زبان ملی شکل می‌گیرد و از سوی دیگر، زبان ملی متأثر از هویت ملی است. هویت به گونه‌ای ضروری، بخشی جدانشدنی از نظام مناسبت‌های تفاوت است که در ارتباط با دیگری شکل می‌گیرد و اگرچه زبان یگانه راه بروز آن نیست، در ظهور آن نقش مهمی دارد. در تقسیم‌بندی زبان بر اساس هویت دو مولفه وجود دارد یکی زبان ملی و دیگری زبان قومی. زبان قومیت‌ها و زبان ملی، حامل

جدول ۱: خلاصه تحقیقات انجام شده در داخل و خارج

ردیف	عنوان پژوهش و سال انجام پژوهش	محقق/شیوه ی اجرا	نتایج اصلی
۱	روابط بین قومی و تأثیر آن بر هویت اقوام در ایران (۱۳۸۰)	چلبی، یوسفی پیمایش / پرسشنامه	احساس هویت ملی نه تنها با احساس هویت قومی منافاتی ندارد بلکه تأیید کننده آن نیز هست. اما احساس تعهد ملی با احساس هویت قومی در تقابل قرار می‌گیرد. یعنی با فعال شدن تعهدات ملی، احساس هویت قومی نیز کاهش می‌یابد. همچنان که وقتی تعهدات قومی فعال می‌شود احساس هویت قومی نیز افزایش می‌یابد.
۲	مناسبات قومی و رابطه آن با تحول هویت جمعی (۱۳۸۱)	توسلی، قاسمی پیمایش / پرسشنامه	تعلق خاطر اقوام ساکن در استان ایلام به هویت ملی بسیار زیاد (حدود ۹۵ درصد) و هویت منطقه‌ای نیز بسیار بالاست (حدود ۷۰ درصد).
۳	گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران (۱۳۸۱)	عبداللهی، حسین بر پیمایش / پرسشنامه	دانشجویان بلوچ نسبت به برخی مولفه‌های هویت ملی به‌ویژه سرزمین و ملت ایران گرایش مثبت کمابیش بالا دارند. هر چند نسبت به مولفه سیاسی آن یعنی دولت بی تفاوتی است.
۴	شکل‌گیری هویت والگوه‌های محلی، ملی و جهانی (۱۳۸۱)	فکوهی پیمایش / پرسشنامه	هویت ملی و محلی همسازهای فراوانی با یکدیگر دارند. احساس تعلق ملی در بین لرها قوی است.
۵	رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز (۱۳۸۱)	احمدلو پیمایش / پرسشنامه	جوانان تبریز در عین گرایش به هویت ملی نسبت به هویت قومی نیز گرایشی قوی دارند و بین این دو نوع هویت جمعی رابطه مثبتی برقرار است.
۶	نقش سرمایه اجتماعی در روابط بین قومی و هویت ملی (بررسی جوانان تبریز و مهاباد) (۱۳۸۳)	رضایی و احمدلو پیمایش / پرسشنامه	هویت‌های فروملی در طول همدیگر هستند و نه در عرض یک دیگر.
۷	گرایش به هویت ملی و قومی در بین ترکمن‌های ایران (۱۳۸۶)	رضایی و همکاران پیمایش / پرسشنامه	ترکمن‌ها علاوه بر گرایش به هویت قومی، گرایش به هویت ملی قوی نیز دارند و بین این دو هویت همبستگی کمابیش بالایی وجود دارد.
۸	نسبت هویت ملی با هویت قومی در میان اقوام ایرانی (۱۳۸۷)	حاجیانی پیمایش / پرسشنامه	هویت قومی و هویت ملی هر دو در میان اقوام ایرانی، به‌طور هم‌زمان قوت و برجستگی دارند و میان آن‌ها رابطه تعارض‌آمیز وجود ندارد.
۹	گرایش به هویت ملی و قومی در عرب‌های خوزستان (۱۳۸۷)	اکوانی پیمایش / پرسشنامه	عرب‌ها نه تنها گرایش بسیاری به هویت ایرانی و اسلامی دارند، بلکه به هویت قومی خود نیز علاقه دارند و علاقه به هویت قومی آنان باعث کاهش گرایش به هویت ملی نمی‌شود.
۱۰	رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین دانشجویان آذری، کرد و عرب دانشگاه‌های دولتی ایران (۱۳۸۸)	ربانی و دیگران پیمایش / پرسشنامه	بین دو متغیر هویت ملی و هویت قومی رابطه هم‌افزا و متوسطی وجود دارد.
۱۱	بررسی عوامل داخلی مؤثر بر هویت قومی و هویت ملی در میان اعراب شهرستان اهواز (۱۳۸۸)	لهسایی‌زاده و دیگران پیمایش / پرسشنامه	رابطه هویت قومی و هویت ملی در جهت منفی آن تأیید شد.

۱۱	رابطه میزان هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان دهمدشت (۱۳۸۹)	پاینده، جعفرزاده پور پیمایش / پرسشنامه	افراد دارای هویت‌های گوناگونی هستند و این هویت‌ها لزوماً در مقابل همدیگر قرار نمی‌گیرد.
۱۲	زبان، هویت ملی و قومی (۱۳۸۹)	قمری و حسن زاده پیمایش / پرسشنامه	زبان قومیت‌ها و زبان ملی حامل هویت اند و پاسداری از هویت ملی لزوماً به وحدت فرهنگی و زبانی نیاز دارد. زبان به تقویت و اعتلای هویت ملی و اتحاد و انسجام ملی کمک می‌کند.

فرضیه‌های پژوهش:

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار

spss16 انجام شده است. به منظور تعیین پایایی گویه‌های متغیرهای تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که مقدار آن برای هر یک از متغیرها در جدول ۲ درج شده و در حد قابل قبولی است.

تعریف مفهومی متغیرهای تحقیق:

هویت فردی به نوعی شناخت از خود و تمایز با دیگران است. این نوع از هویت براساس پنج پرسش تنظیم شده بررسی می‌شود.

هویت جمعی یا گروهی یک جمع را از دیگر جمع‌ها جدا می‌سازد. به عبارت دیگر مجموعه مشخصه‌هایی است که یک گروه را از دیگر گروه‌ها متمایز می‌کند. این نوع هویت در پژوهش حاضر بر اساس ۴ سوال بررسی می‌شود.

هویت قومی، به نوعی شناخت از خود و تمایز با دیگران توأم با احساس وفاداری و افتخار به نمادهای قومی هم‌چون زبان، مذهب، آداب، مناسک و مفاخر فرهنگی اطلاق می‌شود (احمدلو، ۱۳۸۱: ۱۲۳). هلمز نیز آن را احساس تعلق فرد به یک گروه قومی که میراث فرهنگی، ارزش‌ها و منش‌های خاص خود را دارد، می‌داند (فینی، ۲۰۰۷: ۲۷۱). در پژوهش حاضر این نوع از هویت براساس هفت پرسش بررسی می‌شود.

هویت ملی، نوعی احساس تعلق فرد به یک سرزمین، دولت، ملت یا کشوری خاص است و فاقد

با توجه به مبانی نظری و پیشینه مورد بررسی، پژوهش حاضر در راستای اهداف پژوهش فرضیه‌های زیر را بررسی می‌نماید:

۱. بین میانگین‌های کسب انواع هویت بر حسب دو یا تک زبانی تفاوت وجود دارد.

۲. بین میانگین کسب انواع هویت بر حسب متغیرهای زمینه‌ای جنسیت و تحصیلات، تفاوت وجود دارد.

روش شناسی پژوهش:

با توجه به ماهیت موضوع، روش مورد استفاده در تحقیق حاضر پیمایشی و از نوع مقطعی است. واحد تحلیل تحقیق، فرد (دانشجویان دختر و پسر شاغل به تحصیل در رشته‌های مختلف دانشگاه تبریز) است.

جامعه آماری پژوهش حاضر، همه دانشجویان دختر و پسر شاغل به تحصیل در رشته‌های مختلف در دانشگاه تبریز است، که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۷۶ نفر از آن‌ها با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد.

ابزار مورد استفاده جهت گردآوری داده‌ها پرسشنامه است که شامل سوال‌هایی درباره ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، زبان مادری، هویت ملی و هویت قومی، هویت فردی و هویت گروهی است که بر مبنای طیف لیکرت بررسی می‌شود.

- ◆ بر اساس جنسیت، ۶۱/۳ درصد پاسخگویان را دختران و ۳۸/۷ را پسران تشکیل می‌دهند.
- ◆ برطبق یافته‌ها، ۸۹ درصد پاسخگویان مجرد بوده و در مقابل، ۵/۳ درصد متاهل می‌باشند.
- ◆ ۸۹/۴ درصد پاسخگویان ساکن شهر بوده و ۱۰/۶ درصد ساکن روستا می‌باشند.
- ◆ براساس این پژوهش، ۴۳/۱ درصد ترک، ۲۹/۵ درصد کرد، ۲۷/۴ درصد فارس زبان می‌باشند.
- ◆ ۳۸/۸ درصد از دانشجویان جزو رشته‌های علوم انسانی و ۲۵/۸ درصد جزو رشته‌های فنی بوده و ۱۳/۳ درصد را دانشجویان علوم پایه، ۱۶ درصد کشاورزی ۶/۱ درصد را دانشجویان رشته علوم پزشکی تشکیل می‌دهند.
- ◆ ۷۴/۸ درصد از پاسخگویان مقطع کارشناسی، ۱۷/۷ درصد کارشناسی ارشد و ۷/۵ درصد در مقطع دکترا بوده اند.

ب- توزیع فراوانی متغیرهای مستقل و وابسته:

- توزیع فراوانی یافته‌های تحقیق در بین دانشجویان (جدول ۳)، برای متغیرهای هویت نشان می‌دهد:
- ◆ در هویت قومی، ۵۲/۱ درصد پاسخگویان از هویت قومی کمابیش زیادی برخوردارند و در مقابل، ۵/۳ درصد دارای هویت قومی کمی هستند.
 - ◆ در هویت ملی بیش از نیمی از افراد از هویت بالایی برخوردار هستند.
 - ◆ در هویت فردی، ۳۴/۸ درصد پاسخگویان از هویت فردی کمابیش زیادی برخوردارند و در مقابل، ۱۴/۶ درصد دارای هویت فردی کمی هستند.
- میانگین نمره به دست آمده در هر یک از انواع

تنوع و گونه‌های خاص است، افراد فقط یک هویت ملی دارند (احمدی، ۱۳۸۲: ۹). آنتونی اسمیت هویت ملی را "بازتولید و باز تفسیر دایمی الگوی ارزش‌ها، نمادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی می‌داند که میراث متمایز ملت‌ها را تشکیل می‌دهند و تشخیص هویت افراد با آن الگو و میراث و با عناصر فرهنگی‌اش صورت‌پذیر است" (دی اسمیت، ۱۳۸۳: ۲۵). این نوع از هویت براساس پنج پرسش در تحقیق حاضر بررسی می‌شود.

دوزبانگی به معنای وضعیتی است که یک فرد به حکم اجبار یا دلخواهانه و اختیاری زبان دیگری بجز زبان مادری را یاد گرفته و بکار می‌گیرد. در پژوهش حاضر، مبنای دو زبانگی آشنایی افراد با زبانی به جز زبان مادری تا حدی که از زبان دوم همانند زبان مادری برای درک و انتقال مفاهیم استفاده کند است.

جدول ۲: میزان روایی ابعاد متغیرهای تحقیق

متغیر	ابعاد	تعداد سوالات مربوطه	مقدار آلفا
هویت	هویت قومی	۷	۰/۶۹
	هویت ملی	۵	۰/۸۲
	هویت فردی	۵	۰/۸۸
	هویت گروهی	۴	۰/۷۶

تجزیه و تحلیل داده‌ها

یافته‌های توصیفی:

الف- ویژگی‌های اجتماعی و جمعیتی پاسخگویان

- ◆ در بین دانشجویان، بیش‌ترین درصد پاسخگویان (۲۵/۵ درصد) را افراد ۲۱ ساله تشکیل می‌دهند.

هویت که در جدول ۳ درج شده، بر اساس مجموع نمرات کسب شده از بررسی گویه‌ها تقسیم بر تعداد گویه‌های مربوط به سنجش آن‌ها محاسبه شده است.

بر این اساس، دانشجویان دانشگاه تبریز از هویت قومی بالایی برخوردارند.

جدول ۳: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب ابعاد هویت اجتماعی

ابعاد	قومی		فردی		ملی		گروهی
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
کم	۲۰	۵/۳	۵۵	۱۴/۶	۸۷	۲۲/۱	۳۳
کمابیش کم	۶۳	۱۶/۸	۱۰۴	۲۷/۷	۸۵	۲۲/۶	۱۵۶
کمابیش زیاد	۱۹۶	۵۲/۱	۱۳۱	۳۴/۸	۸۰	۲۱/۳	۱۶۹
زیاد	۹۷	۲۵/۸	۸۶	۲۲/۹	۱۲۷	۳۳	۱۸
جمع	۳۷۶	۱۰۰	۳۷۶	۱۰۰	۳۷۶	۱۰۰	۳۷۶
مقدار میانگین	۴		۳/۶۴		۳/۶۴		۳/۴۵

یافته‌های استنباطی:

الف- رابطه زبان و انواع هویت

زبانگی فرد بررسی شده است. همچنان که در نتایج

مندرج در جدول (۴) مشاهده می‌شود:

♦ در هویت گروهی افراد فارسی زبان میانگین بالایی نسبت به زبان‌های دیگر داشته‌اند.

♦ در هویت فردی و ملی در هویت ملی، افراد ترک زبان بیش‌ترین میانگین و افراد کرد زبان کم‌ترین میانگین را به خود اختصاص می‌دهند.

♦ در هویت قومی افراد کرد زبان بیش‌ترین میانگین را دارند.

برای بررسی رابطه بین دو زبانگی و هویت از بررسی تفاوت میانگین انواع هویت بر مبنای قومیت افراد استفاده شده است. به این علت که در میان کرد زبانان و ترک زبانان زبان مادری به عنوان زبان اول و زبان فارسی که براساس آموزش‌های رسمی کشور و در مدارس آموخته شده است به عنوان زبان دوم تلقی می‌شود. ولی برای فارسی زبانان، زبان مادری و ملی یکی است، از این رو قومیت به عنوان مظهری از دو

جدول ۴: مقادیر میانگین ابعاد هویت برحسب زبان مادری افراد

زبان مادری	آماره‌ها	هویت قومی	هویت ملی	هویت فردی	هویت گروهی
ترکی	مقدار میانگین	4/4816	3/8392	4/2671	3/7338
	تعداد مشاهدات	162	162	162	162
	انحراف معیار	۰/77488	1/10070	1/38512	۰/73356
کردی	مقدار میانگین	4/4417	3/9149	3/4835	3/8371
	تعداد مشاهدات	111	111	111	111
	انحراف معیار	۰/84370	1/10464	1/45695	۰/57504

4/1508	3/8997	4/2564	4/2316	مقدار میانگین	فارسی
103	103	103	103	تعداد مشاهدات	
۰/64046	1/39548	۰/93306	۰/74491	انحراف معیار	
3/8785	3/9351	3/9758	4/4131	مقدار میانگین	کل
376	376	376	376	تعداد مشاهدات	
۰/68521	1/44374	1/07036	۰/79372	انحراف معیار	

معناداری در کسب هویت‌های قومی، فردی و گروهی وجود ندارد.

در بررسی هویت ملی تفاوت میانگین‌ها نه تنها در بین افراد تک‌زبان و دو‌زبان بلکه بین افراد دو‌زبان نسبت به هم نیز معنادار است. بر اساس یافته‌های پژوهش میانگین کسب شده برای هویت ملی در میان ترک‌زبانان نسبت به کرد‌زبانان و فارس‌زبانان بالاتر است. در عین حال بررسی تفاوت میانگین‌ها گویای بیشتر بودن میانگین کسب شده توسط کرد‌زبانان نسبت به فارس‌زبانان برای مولفه هویت ملی است. این بدان معنی است که دو‌زبانگی در توجه به کسب هویت ملی تاثیر مثبتی دارد.

برای بررسی معنی‌داری تفاوت میانگین‌های محاسبه شده از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده می‌شود. نتایج قید شده در جدول ۵ نشان می‌دهد که بین زبان‌های مختلف و انواع هویت تفاوت معنی‌دار در سطح اطمینان مورد بررسی (۹۵ درصد) وجود دارد.

جدول ۵: نتایج آزمون تحلیل واریانس بین دو زبانگی و انواع هویت

متغیرهای مستقل و وابسته	مقدار کمیت F	معنی‌داری
زبان و هویت قومی	۳/۷۶۷	۰/۰۱۴
زبان و هویت فردی	۵/۱۵۰	۰/۰۰۶
زبان و هویت ملی	۱۰/۲۲۵	۰/۰۰۰
زبان و هویت گروهی	۱۲/۶۹۲	۰/۰۰۰

جدول ۶: جدول نتایج آزمون LSD تفاوت میانگین هویت‌های مختلف به تفکیک زبان‌ها

هویت‌ها	زبان	تفاوت میانگین‌ها	معنی‌داری
هویت قومی	ترکی و فارسی	۰/25003*	0/012
	کردی و فارسی	0/25016*	0/021
هویت فردی	ترکی و فارسی	0/41722*	0/002
	کردی و فارسی	0/34154*	0/019
هویت ملی	ترکی و کردی	0/78363*	0/000
	ترکی و فارسی	0/36744*	0/039
	کردی و فارسی	0/41619*	0/032
هویت گروهی	ترکی و فارسی	0/41699*	0/000
	کردی و فارسی	0/31372*	0/001

نتایج به دست آمده از بررسی رابطه بین جنسیت و هویت نشان می‌دهد در همه ابعاد هویت، میانگین نمره

برای این‌که بدانیم معنی‌داری رابطه ناشی از تفاوت میانگین کدام نوع از انواع هویت و بین کدامیک از زبان‌ها است، از آزمون تعقیبی LSD استفاده کردیم.

نتایج این آزمون نشان می‌دهد که در هویت قومی، فردی و گروهی تفاوت میانگین‌ها بین افراد تک‌زبان و دو‌زبان در سطح اطمینان مورد بررسی معنادار است، با توجه به علامت مقدار میانگین مشاهده می‌شود که کسب این هویت‌ها در افراد دو‌زبان قوی‌تر است. در عین حال نتایج گویای آن است که بین افراد دو‌زبان (ترک زبان و کرد زبان) تفاوت

نمی‌شود. به عبارت دیگر، جنسیت بر تفاوت در هویت قومی تاثیر نداشته است. اما براساس نتایج به دست آمده در سایر ابعاد هویت تفاوت معنی‌دار بین دو جنس مشاهده می‌شود، به این ترتیب می‌توان گفت بین دختران و پسران در کسب هویت فردی، ملی، گروهی تفاوت وجود دارد.

کسب شده توسط دختران بیش از پسران است. برای بررسی معنی‌داری تفاوت میانگین‌ها بین دو جنس از آزمون t استفاده می‌شود. نتایج آزمون تفاوت میانگین‌ها مندرج در جدول ۷ نشان می‌دهد که در هویت قومی تفاوت معنی‌داری در سطح اطمینان مورد بررسی بین دو جنس مشاهده

جدول ۷: نتایج آزمون تفاوت میانگین‌های ابعاد هویت برحسب جنسیت

معنی‌داری	کمیت T	انحراف معیار	میانگین	جنسیت	هویت
۰/417 ^{ns}	812۰/	81099۰/	4358/4	دختران	هویت قومی
۰/406 ^{ns}	833۰/	75829۰/	3637/4	پسران	
008۰/	686/2	05019/1	0707/4	دختران	هویت فردی
009۰/	654/2	08391/1	7523/3	پسران	
000۰/	104/6	35046/1	2252/4	دختران	هویت ملی
000۰/	949/5	44454/1	2840/3	پسران	
۰/030۰	183/2	67362۰/	9289/3	دختران	هویت گروهی
۰/033۰	149/2	70163۰/	7625/3	پسران	

ns غیر معنی‌دار در سطح اطمینان ۹۵ درصد

دارای حد بالایی هستند. هر چه مقطع تحصیلی بالاتر می‌رود از هویت قومی کاسته شده و بر هویت فردی افزوده می‌شود. در افراد مورد بررسی تفاوت مقادیر میانگین هویت، بین مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد به جز در هویت گروهی در بقیه ابعاد هویت، معنادار است.

برای بررسی رابطه بین تحصیلات و هویت از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه متغیرها برحسب مقطع تحصیلی استفاده می‌شود. نتایج به دست آمده که خلاصه آن در جدول ۸ درج شده است نشان می‌دهد: در دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد پاسخگویان دارای هویت قومی بالایی هستند. در هویت فردی دانشجویان مقطع دکتری

جدول ۸: مقادیر تفاوت میانگین آزمون تحلیل واریانس یک طرفه بین متغیرهای مقطع تحصیلی و هویت

مقطع تحصیلی	هویت قومی	هویت فردی	هویت ملی	هویت گروهی
کارشناسی	4654/4	8306/3	8379/3	8379/3
کارشناسی ارشد	5000/4	2727/4	6212/4	6212/4
دکتری	7083/3	4881/4	2262/3	2262/3
کل	4145/4	9585/3	9308/3	9308/3
مقدار کمیت F	660/12	۸/۷۲۲	018/12	۲/۱۱۱
سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۲۳ ^{ns}

ns غیر معنی‌دار در سطح اطمینان ۹۵ درصد

بحث و نتیجه گیری:

این تحقیق، به بررسی ارتباط بین زبان و هویت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه تبریز پرداخته است. بررسی یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد که ۷۴/۴ درصد دانشجویان گرایش به هویت قومی‌شان در سطح خیلی زیاد است. به نظر می‌رسد علت آن است که دانشگاه تبریز جزو دانشگاه‌هایی است که بیش‌ترین میزان دانشجویان آن بومی (ترک زبان) و یا غیر بومی از بین افراد کرد زبان هستند.

مطابق با نتایج به دست آمده دختران دانشجو از هویت قومی و ملی بالایی نسبت به پسران دانشجو برخوردارند. یافته‌های این تحقیق برخلاف تحقیق قانع‌راد و همکاران (۱۳۸۶)، احمدلو و افروغ (۱۳۸۱) و فکوهی (۱۳۸۱) است. بر اساس نتایج پژوهش آن‌ها پسران هویت قومی و ملی بالایی نسبت به دختران داشته‌اند. در مقابل نتایج تحقیق حاضر با نتایج به دست آمده از تحقیق باقری و سلیمان نژاد (۱۳۸۹) هم سو بوده است که مطابق آن، میانگین هویت ملی دختران نسبت به پسران بیشتر است.

با بررسی رابطه بین جنسیت و میزان هویت ملی مشخص شد بین متغیر هویت ملی دانشجویان و جنسیت آنان تفاوت معنی‌داری وجود دارد به طوری که میانگین هویت ملی دختران نسبت به پسران بیشتر است. یافته‌های این تحقیق همسو با یافته‌های احمدلو و افروغ (۱۳۸۱) و باقری و سلیمان نژاد (۱۳۸۹) است.

بررسی رابطه بین جنسیت و میزان هویت قومی نشان داد که در جامعه مورد پژوهش بین متغیر میزان

هویت قومی دانشجویان و جنسیت آنان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. به عبارت دیگر جنسیت تاثیری بر کسب هویت قومی ندارد. این یافته همسو با یافته‌های باقری و سلیمان نژاد (۱۳۸۹) است که نشان داده‌اند بین دختران و پسران تفاوتی به لحاظ کسب هویت قومی وجود ندارد. در حالی‌که برخلاف یافته‌های پژوهش احمدلو و افروغ (۱۳۸۱) و فکوهی (۱۳۸۱) است که به تاثیر جنسیت در کسب هویت پرداخته‌اند.

بررسی رابطه بین مقطع تحصیلی و میزان هویت ملی نشان داد که بین متغیر میزان هویت ملی دانشجویان و مقطع تحصیلی دانشجویان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به این معنی که افراد در مقاطع تحصیلی مختلف به انواع متفاوتی از هویت ملی احساس تعلق نموده‌اند. به طوری‌که با افزایش سطح تحصیلات هویت قومی کاهش یافته و کسب هویت فردی بیشتر شده است. بررسی رابطه بین مقطع تحصیلی و میزان هویت قومی نیز نشان می‌دهد که بین متغیر میزان هویت قومی دانشجویان و مقطع تحصیلی دانشجویان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. این یافته همسو با یافته‌های احمدلو و افروغ (۱۳۸۱) است.

نواح (۱۳۸۶) در تحقیق خود بر روی هویت قومی معتقد است که رشد هویت قومی سه پیامد منفی و مخرب را به دنبال دارد: کاهش هویت ملی؛ گرایش به خودمختاری و گرایش به خشونت و کنش‌های تخریب‌گرانه. در عین حال، بر اساس تحقیق رضایی و احمدلو (۱۳۸۴)، گرایش به سایر اقوام میزان روابط بین قومی را تقویت می‌کند و هر دو تاثیر مثبتی بر

هویت ملی جوانان دارند و آن را تقویت می‌نمایند. قوم‌مداری از یک سو سبب تضعیف روابط هم‌زیستانه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و از سوی دیگر سبب تشدید روابط تعارض‌آمیز در بین اقوام می‌شود و مانع از شکل‌گیری تنوع هویت جمعی و شبکه روابط بین قومی می‌شود (یوسفی و اصغرپور، ۱۳۸۸). اما نتایج تحقیق حاضر گویای آن است که افزایش هویت قومی، تاثیر مثبتی در کسب هویت ملی دارد. هویت ملی و هویت قومی دو نوع هویت جمعی هستند که فرد آن‌ها را درونی می‌کند و وقتی بین آن‌ها تناقضی احساس نمی‌کند، هر دو را در خود تقویت می‌کند. در بعد سیاسی، وفاق ملی برای حفظ تمامیت ارضی و ممانعت از تجزیه کشور عنصری حیاتی است. در زیر چتر همبستگی ملی، مبادلات فرهنگی دوجانبه و برابر، همچنین، عدم سیطره ارزش‌های یک گروه بر گروه دیگر موجب پرورش و بالندگی فرهنگی می‌شود. در بعد اجتماعی نیز همبستگی ملی، روابط اجتماعی مسالمت‌آمیز و به دور از تنش‌های بین قومی را به دنبال خواهد داشت. برخی از محققین عقیده دارند که تمایل به مولفه‌های فرهنگ قومی مانند زبان و گویش و برخی آداب و رسوم، مغایر با گرایش به هویت ملی است. برخی دیگر بر این عقیده اند که تمایل به هویت ملی با برخی تمایلات فرو ملی نظیر گویش، آداب و رسوم و گاهی مذهب، مغایر نیست؛ زیرا هویت‌های محلی و یا قومی در طول هویت ملی هستند نه در عرض آن (رضایی، ریاحی و سخاوتی فر، ۱۳۸۶).

اگر جامعه بتواند از ظرفیت اقوام با زبان‌های مختلف استفاده کند، می‌تواند در مواقع حساس از آن‌ها در جهت حفظ انسجام و اتحاد ملی سود جوید. از این رو دو زبانگی افراد به عنوان یک ظرفیت

می‌تواند در جهت تقویت هویت ملی به آن‌ها یاری رساند. دوزبانگی به معنای دو فرهنگی شدن یا درهم آمیختن دو فرهنگ در هویت خود است. فرد دو زبانه حاصل جمع دو فرد یک زبانه نیست بلکه او این دو فرهنگ را در یک هویت واحد درهم می‌آمیزد.

فکوهی نیز به این نکته تاکید می‌کند زمانی که نیاز به برقراری ارتباط بین افراد متعلق به دنیاهایی متفاوت است و دو طرف باید تلاش کنند در زمینه مفاهیم با یکدیگر تطابق یابند، به طور قطعی فرد دوزبانه در این زمینه از خلاقیت زبان‌شناختی و قابلیت ارتجاعی سازگاری بهتری برخوردار است. چون دنیای گسترده‌تری از مفاهیم و واژگان را در ذهن دارد. به علاوه از آن‌جا که فرد دوزبانه دو فرهنگ را در هویت خود ادغام می‌کند این امر زمینه امکان تعلق دوگانه قومی و فرهنگی را فراهم آورده و چندفرهنگی را به عنوان یک ارزش اجتماعی و انسانی رسمیت می‌بخشد (فکوهی، ۱۳۸۱).

منابع

۱. آزادارمکی، تقی. چاوشیان، حسن (۱۳۸۱)، «بدن به مثابه رسانه هویت»، **مجله جامعه‌شناسی ایران**، دوره چهارم، شماره ۴: ۷۵-۵۷.
۲. احمدلو، حبیب، افروغ، عماد. (۱۳۸۱)، بررسی رابطه میزان هویت قومی و ملی در بین جوانان تبریز، **فصلنامه مطالعات ملی**، شماره ۱۳، ۱۰۹-۱۴۴.
۳. احمدی، حمید. (۱۳۸۲)، **قومیت و قوم‌گرایی در ایران**، تهران، نشر نی.
۴. احمدی، حمید. (۱۳۸۳)، «**هویت و قومیت در ایران**»، در **کتاب هویت در ایران**، به اهتمام علی اکبر علیخانی، تهران: پژوهشکده‌ی علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

۵. اکوانی، سید حمداله. (۱۳۸۷)، «گرایش به هویت ملی و قومی در بین عرب‌های خوزستان»، **فصلنامه مطالعات ملی**، سال نهم، شماره ۳۶: ۹۹-۱۲۷.
۶. پاینده، محبوبه. جعفرزاده پور، فروزنده. (۱۳۸۹)، «بررسی میزان هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان دهدشت»، دو فصلنامه علمی - تخصصی پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، شماره پنجم: ۱۲۲-۱۱۰.
۷. توسلی، غلامعباس، قاسمی، یارمحمد. (۱۳۸۱)، مناسبات قومی و رابطه آن با تحول هویت جمعی، **مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران**، شماره ۴: ۳-۲۵.
۸. جلالی‌پور، حمیدرضا. قنبری، علی. (۱۳۸۸)، «بررسی هویت ملی و ارزش‌های جهانی شدن با تأکید بر ایرانیان عرب زبان»، پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره دوم: ۱۶۵-۱۸۶.
۹. جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۱)، هویت اجتماعی، مترجم تورج یاراحمدی، تهران: نشر پژوهش شیرازه
۱۰. چلبی، مسعود. یوسفی علی. (۱۳۸۰)، «روابط بین قومی و تأثیر آن بر هویت اقوام در ایران»، فصلنامه **مطالعات ملی**، شماره ۸: ۱۳-۲۳.
۱۱. حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۸۸)، نسبت هویت ملی با هویت قومی در میان اقوام ایرانی، **مجله جامعه‌شناسی ایران**، شماره ۳ و ۴، پاییز و زمستان، ۱۴۳-۱۶۴.
۱۲. ربانی، علی. یزدخواستی، بهجت. حاجیانی، ابراهیم. میرزایی، حسینعلی. (۱۳۸۸)، «رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین دانشجویان آذری، کرد و عرب دانشگاه‌های دولتی ایران»، **فصلنامه مطالعات ملی**، سال دهم، شماره ۳: ۱۳۷-۱۵۸.
۱۳. رضایی، احمد. احمدلو، حبیب. (۱۳۸۴)، نقش سرمایه اجتماعی در روابط بین قومی و هویت ملی (بررسی جوانان تبریز و مهاباد)، **فصلنامه مطالعات ملی**، ۶ (۴) (۲۴) : ۷-۳۴.
۱۴. رضایی، احمد. ریاحی، محمداسماعیل. سخاوتی فر، نورمحمد (۱۳۸۶)؛ «گرایش به هویت ملی و قومی در بین ترکمن‌های ایران»، فصلنامه **مطالعات ملی**، شماره ۴: ۱۱۹-۱۴۰.
۱۵. سیدامامی، کاووس. (۱۳۷۷)، «یکپارچگی ملی و رشد قومیت‌های قومی»، فصلنامه **مطالعات راهبردی**، پیش شماره اول: ۷-۱۸.
۱۶. شیخاوندی، داور (۱۳۷۹)، نوروز نماد همبستگی ملی اقوام ایران، فصلنامه **مطالعات ملی**، شماره ۲ و ۳، زمستان و بهار.
۱۷. عبدالهی، محمد. (۱۳۷۴)، «بحران هویت جمعی و دینامیسم و مکانیزم تحول آن در ایران و تاثیر آن بر دینامیسم مبادله فرهنگی ایران و جهان»، **نامه پژوهش**، شماره ۲ و ۳: ۱۳۵-۱۶۶.
۱۸. علیزاده اقدم، محمدباقر. شیری، محمد. اوجاقلو، سجاد. (۱۳۸۹)، «نقش آموزش در ارتقاء شاخص‌های هویت ملی (بررسی موردی دانش آموزان شهر زنجان)»، **فصلنامه تحقیقات فرهنگی**، دوره سوم، شماره ۹: ۲۰۶-۱۸۱.
۱۹. فکوهی، ناصر. (۱۳۸۱)، شکل‌گیری هویت والگوهای محلی، ملی و جهانی، **فصلنامه جامعه‌شناسی ایران**، دوره ۴، شماره ۴.
۲۰. قانعی راد، محمد و همکاران (۱۳۸۶)، جنسیت و هویت قومی، **نشریه مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی**، شماره ۵۸.

- Psychology, Vol. 54, No. 3, 271° 281.
31. Price, P. L (2010) ,A sociolinguistic study of language use and identity amongst Galician young adults, M. Phil. thesis, University of Birmingham
32. Pinker, S. (1994) , The Language Instinct (London: Penguin).
33. Shohamy, E. (2006) , Language Policy. New York: Rutledge.
34. Thornborrow, J. (2004) , Language and Identity, in: Thomas, L. et al. (2004). Language, Society and Power. An Introduction. 2nd Edition, (London: Rutledge).
35. Umana T, A. J. (2008) , a Longitudinal Examination of Latino Adolescents' Ethnic Identity, Journal of Adolescence, Vol. 28, No 1: 16-50.
36. Warschauer, M. (2007) , Language, Identity and Internet, in: Kolko, B. E. Johnson, E and E. J. Rose (2007) "Mobile Social Software for the Developing World. In: Proceedings of HCI International (forthcoming).
۲۱. قمری و حسن زاده (۱۳۸۹)، زبان، هویت ملی و قومی، **دوفصلنامه علمی و پژوهشی زبان دانشگاه الزهراء**، سال دوم، شماره ۳، پاییز و زمستان، صص ۱۵۳-۱۷۲.
۲۲. گودرزی، حسین. (۱۳۸۴)، گفتارهایی درباره زبان و هویت، تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
۲۳. لک، منوچهر (۱۳۸۴)، هویت ملی در شعر معاصر ایران، فصلنامه مطالعات ملی، سال ششم، شماره ۴ (پیاپی ۲۴)، صص ۶۱-۸۴.
۲۴. مروت، برزو. (۱۳۹۱)، «بررسی عوامل مؤثر بر هویت جمعی غالب در بین دانشجویان (نمونه موردی دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان سنندج)»، **فصلنامه زیربار**، سال شانزدهم، شماره ۷۷-۷۸: ۷۸-۷۹-۲۳۸.
۲۵. منصوریان سرخگریه، حسین (۱۳۸۵)، **گفتارهایی در باره زبان و هویت، فصلنامه مطالعات ملی**، سال هفتم، شماره ۳: ۱۵۹-۱۶۶.
۲۶. نواح، عبدالرضا و همکار (۱۳۸۶)، تاثیر احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی و هویت ملی، **مجله جامعه شناسی ایران**، شماره ۱۸، تابستان: ۱۴۲-۱۶۳.
27. Dikshit, R. D. (1995) , Political Geography: The Discipline and Its Dimensions, New Delhi: McGraw Hill Publishing Company Limited Mortimer/ Security Studies.
28. French, S, E. and Sideman, E. (2006) , the Development of Ethnic during Adolescence, Development Psychology, Vol. 42, No 1: 1-10.
29. Krech, D. et al. (1983), Individual in Society. New York: McGraw Hill.
30. inneyh, Jaan S Ong, Anthony D. (2007), Conceptualization and Measurement of Ethnic Identity: Current Status and Future Directions, Journal of Counseling